

ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ
ХЎЖАЛИГИНИ МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ
МУХАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ.

Мавзу: ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ
ШЕРИКЧИЛИГИ ШАКЛИ: ИЖАРА
ВА КОНЦЕССИЯ.

Маърузачи: Дўсмуратов.Ғ

**Мавзу: ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЧИЛИГИ ШАКЛИ:
ИЖАРА ВА КОНЦЕССИЯ.**

Рёжа.

- 1. Ижара муносабатлари. Ижара турлари. Турли хил мол-мулкларнинг ижара хусусиятлари**
- 2. Лизинг давлат-хусусий шерикчилигининг шакли сифатида**
- 3. Амалиётда концессиянинг давлат-хусусий шерикчилиги шакли сифатида тушунчаси**

Ўзбекистон Республикасининг 1991 йил 19 ноябрдаги “Ижара тўғрисида”ги қонуни қабул қилинган. Ушбу қонуннинг 1-моддасида ижарага қуйидагича тариф берилган: “Ижара шартнома асосида ерга, бошқа табиий ресурсларга, шунингдек хўжалик фаолиятини ва ўзга фаолиятни мустақил равишда амалга ошириш учун ижарачига зарур бўлган мол-мулкка ҳақ эвазига муддатли эгалик қилиш ва ундан фойдаланишдан иборатдир”.

Шуни таъкидлаш лозимки, давлат-хусусий шерикчилигида тадбиркорларнинг асосий ишлаб чиқариш воситаларига эгалик қилишларида ижара муносабатларининг аҳамияти катта.

- Маълумки, пудрат шу жумладан ижара пудрати ҳам маълум ишни бажариш усули, меҳнатни ташкил этишнинг бир шакли ҳисобланади. Ижара эса - ана шу мулк эгаси томонидан фойдаланиш учун мол -мулк ер^ёки бошқа табиий ресурсларни маълум муддатга ва ҳақ эвазига бериш усулидир.

Илмий адабиётларда ижара тушунчаси моҳияти, турлари бўйича ҳар хил ёндошувлар тағлиф қилинган. Масалан, В.Башмачников ижарани икки турга, яъни хўжаликдан ташқаридаги ижара бошқача айтганда, **эркин**, ҳақиқий ижара ҳамда **ички хўжалик** ижарасига ажратади.

Шунингдек, А.Гвозидиков ва Т. Пестряковлар ҳам ижарани уч турга,

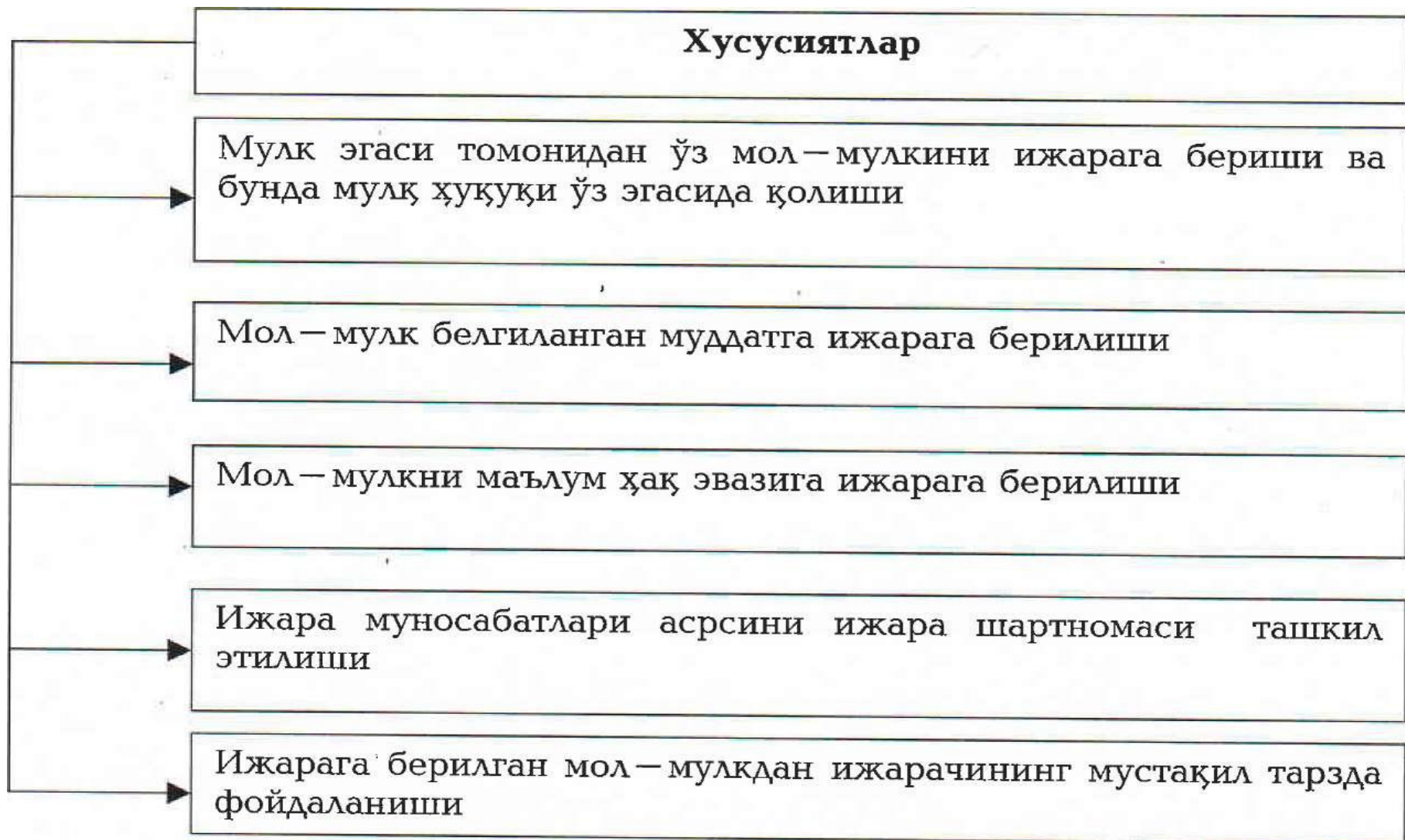
ички хўжалик ижараси

мақсадли ижара

эркин ижарага бўладилар.

Кўрииб турибдики, ижара ва пудрат тушунчалари бир -бири билан аралаштирилиб юборилган.

Ижара муносабатларининг ўзига хос хусусиятлари

- Ижара арабча «ижора» деган сўздан келиб чиққан бўлиб, мулкни ёллаш бўйича шартнома, - унга кўра бир томон (ижарага берувчи) иккинчи томонга (ижарачи) маълум тўлов эвазига мол - мулкни вақтинча фойдаланиш учун беради.

Ижара тушунчаси жуда кенг мураккаб бўлиб, у мулкчилик муносабатлари билан бўлган ижтимоий муносабатларнинг бир кўриниши сифатида намоён бўлади. Ижара юзасидан вужудга келадиган ижтимоий муносабатлар ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинади ва ўзига хос хусусиятларга эга. Булар:

- ✓ биринчидан, мулк эгаси томонидан ўз мол -мулкни ижарага бериш мумкинлиги, бошқалар бундай ҳуқуққа эга эмаслиги;
- ✓ иккинчидан, мол-мулк ижарага фақат олдиндан белгиланган муддатга берилиши;
- ✓ учинчидан, мол-мулкни маълум ҳақ эвазига ижарага берилиши;
- ✓ тўртинчидан, ижара муносабатлари фақат шартномаларга асосланиши;

Ижарачининг ижтимоий-иқтисодий моҳиятини назарий ўрганиш натижаларига асосланган ҳолда қуйидагича хулосага келинди:

- ижара иқтисодий категория сифатида ижарачилар билан ижарага берувчилар ўртасидаги ўзаро иқтисодий муносабатларни аниқлаб беради ва меҳнаткашларнинг ишлаб чиқариш воситалари билан бирлашишини таъминлайди;
- қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришнинг ва меҳнатга ҳақ тўлашнинг ижара шакли, ички хўжалик ҳисоби асосидаги ишлаб чиқариш ва хўжалик юритишдаги иқтисодий муносабатларининг ўзига хос шаклидир.

Ижара муносабатларининг объекти:

Қуйидагилар ижара муносабатларининг объеклари бўлиши мумкин, чунончи:

корхоналар, айрим ишлаб чиқаришлар, цехлар, фермалар, бошқа бўлинмалар, ташкилотлар;

айрим бинолар, иншоотлар, ускуналар, транспорт воситалари, инвентарлар, асбоблар, бошқа моддий бойликлар;

ер (қишлоқ хўжалиги учун ажратилган ерлар ижарага фақатгина қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш учун берилади) ва бошқа табиий ресурслар.

Ижарага топширишга йўл қўйилмайдиган корхоналар, ташкилотларнинг турлари , мулк ва табиий ресурсларнинг турлари Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари билан белгилаб қўйилади.

Ижара муносабатларининг субъектлари:

Ижарага берувчи ва ижарачи ижара муносабатларининг субъектлари ҳисобланадилар.

Мол-мулк эгаси ёки у вакил қилган идора, шу жумладан чет эл юридик ва жисмоний шахслари мол-мулкни ижарага бериш ҳуқуқига эга бўлган ижара берувчи ҳисобланади.

Юридик ва жисмоний шахслар, шу жумладан совет ва чет эл юридик шахслари иштирокидаги кўшма корхоналар, халқаро уюшмалар ва ташкилотлар, шунингдек хорижий давлатлар, халқаро ташкилотлар ижарачи бўлишлари мумкин. Чет эл юридик ва жисмоний шахсларининг давлат мулкни ижарага олишдаги иштироки Ўзбекистон Республикаси қонунлари билан тартибга солинади.

8.2. Лизинг давлат-хусусий шерикчилигининг шакли сифатида

- Ўзбекистон мустақилликка эришган дастлабки йилларда бозор муносабатларининг шаклланиш жараёнида лизинг тушунчаси фуқаролик ҳуқуқий муносабатларида қўлланилмас эди.

Бозор муносабатлари ривожланиши ва унинг ҳуқуқий асослари такомиллашиб бориши натижасида 1995-1996 йилларда қабул қилинган Фуқаролик кодексига (ФК) дастлаб ижара муносабатларининг алоҳида тури сифатида “Лизинг (молия ижараси)” номли алоҳида бўлим киритилди.

ФКнинг 587-моддасида биринчи марта қуйидагича таъриф берилди: “Лизинг шартномаси бўйича лизинг берувчи (ижарага берувчи) бир тараф лизинг олувчи (ижарага олувчи) иккинчи тарафнинг топшириғига биноан сотувчи учинчи тараф билан ундан лизинг олувчи учун мол-мулк сотиб олиш ҳақида келишиш мажбуриятини олади, лизинг олувчи эса бунинг учун лизинг берувчига лизинг тўловларини тўлаш мажбуриятини олади”.

Жаҳон тажрибасидан келиб чиқиб ва бозор муносабатларининг ривожланиши натижасида лизинг фаолиятини янада кенгайтириш, унинг қонуний асосларини такомиллаштириш таъқазо этилади. Шунинг учун лизинг муносабатларини тартибга солишни янада такомиллаштириш учун 1999 йилнинг 14 апрелида Ўзбекистон Республикасининг “Лизинг тўғрисида”ги қонуни қабул қилинди.

Мазкур қонуннинг 2-моддасига асосан “Лизинг (молиявий ижаралар)ни ижара муносабатларининг алоҳида тури сифатида белгилайди, бунда бир тараф (лизинг берувчи) иккинчи тарафнинг (лизинг олувчининг) топшириғига биноан учинчи тарафдан (сотувчидан) ҳақ эвазига 12 ойдан ошадиган муддатда эгалик қилиш ва фойдаланиш учун лизинг шартномасида белгиланган шартларда бериб қўйиш мақсадида мол-мулкни (лизинг объектини) олади”..

Лизинг ижарадан сезиларли фарқ қилади. Гап шундаки, лизинг олувчи (масалан, мелиоратив корхона) нафақат мол мулкни фойдаланишга олади. Унга харидорнинг мулкый ҳуқуқи билан боғлиқ (етказиб беришдан ташқари) анъанавий мажбуриятлари юклатилади: тасодифий нобуд бўлиш rischi, суғурталаш, техник хизмат кўрсатиш ва б. Бунда лизинг берувчи мулк эгаси бўлиб қолаверади.

Лизинг кредитда шуниси билан фарқ қиладики, кредитда банк мулк эгаллиги ҳуқуқини ссуда залоги сифатида ўз зиммасида қолдиради. Корхона ссудани қоплагандан кейин мулк унга ўтади. Лизингда унинг муддати ва барча шартлашилган сумма тўловлари тугагандан кейин, агар бошқа шартлар (мулкни қолдиқ қиймати бўйича сотиб олиш ёки уни лизинг олувчига мулк қилиб ўтказиб бериш) лизинг шартномасида назарда тутилмаган бўлса мулк лизинг берувчининг мулки бўлиб қолади.

8.3. Амалиётда концессиянинг давлат-хусусий шерикчилиги шакли сифатида тушунчаси

ДХШнинг барча шаклларида асосий ва амалиётда энг кўп фойдаланиладиган ДХШ механизмларини ажратиш мумкин. Бундай механизмлардан бири концессия ҳисобланади. Дунёнинг 120 дан ортиқ мамлакатларида ҳозирги вақтда давлат мулкни бошқаришда концессия механизмидан фойдаланилади, айниқса концессия шартномаларидан йўл соҳасида фаол фойдаланилади.

“Концессия” сўзи латинчадан келиб чиққан *concession* – рухсат (ингл. *concession*) ва ён бериш, муроца, талабчанликни бўшаштириш, скидка қилиш деган маънони англатади.

Концессия (концессия шартномаси)

давлат-хусусий шерикчилиги шакли, давлат мулкани самарали бошқаришга ёки ўзаро фойдали шароитларида одатда давлат томонидан кўрсатиладиган хизматлар кўрсатишга хусусий секторни жалб қилишдир.

Концессия шартномаси тўлалигича давлат-хусусий шерикчилигининг мумкин бўлган шаклларида бири ҳисобланади, унинг хусусияти оммавий тараф томонидан шартнома объектига мулкчилик титулини сақлаб қолишдан ва концессиячининг (хусусий инвесторнинг) концессия органига (оммавий-ҳуқуқий тузилма) унга эгалик қилганлик ва фойдаланганлик учун мунтазам ҳақ тўлашидан иборат.

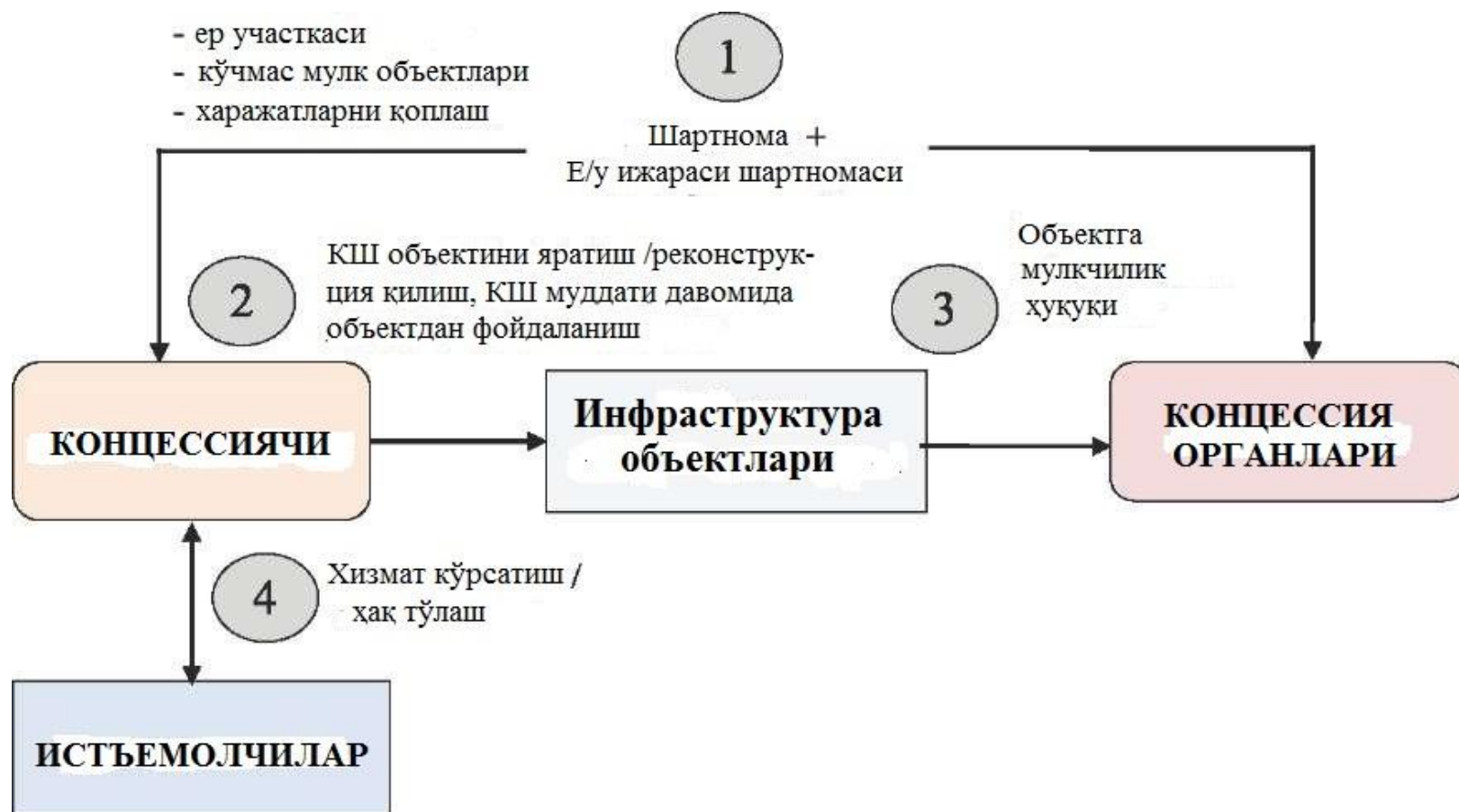
Концессия ва ДХШнинг бошқа шакллари таққослаш*

Механизм номи	Баён қилиниши
1	2
1. Концессия шартномаси	
ВOT (Build – Operate – Transfer) қурилиш – бошқариш – ўтказиш	Хусусий шерик лойиҳалаш ва/ёки объектни қуришни (реконструкция қилиш) амалга оширади, объектни эксплуатация қилади, эксплуатация қилишдан даромад олади кейин объектни оммавий шерик мулкчилигига ўтказиши.
ДВOT (Design - Build - Operate – Transfer) лойиҳа – қурилиш - бошқариш – ўтказиш	
ВТО (Build – Transfer – Operate) қурилиш – ўтказиш – бошқариш	Хусусий шерик объектни қуришни (реконструкция қилиш) амалга оширади, объект қурилиш тугаллангандан кейин тезда оммавий шерик мулкчилигига ўтказилади, хусусий шерик объектни эксплуатация қилади ва эксплуатация қилишдан даромад олади.
ВОО (Build – Own – Operate) или ДВОО (Design – Build – Own – Operate) лойиҳалаш – қурилиш – эгаллик қилиш – бошқариш	Хусусий шерик объектни лойиҳалашни (қурилиш, реконструкция қилиш) амалга оширади, мулкчилик ҳуқуқини олади, кейин уни оммавий шерик билан келишилган муддат давомида эксплуатация қилишни амалга оширади ва эксплуатация қилишдан даромад солади.
ВВO (Buy – Build –Operate); LDO (Lease – Develop – Operate); WAA (Wrap – Around – Addition) сотиб олиш (ижара) – қурилиш – бошқариш	Хусусий шерик давлатнинг активларини сотиб олади ёки ижарага олади, уларни модернизация қилади, активларни давлатга ўтказиш муддатлари бўйича ўзига маълум мажбуриятларни олмасдан оператор сифатида намоён бўлади.

Концессиянинг инвесторлар учун фарқли энг жозибадор белгилари

Концессиянинг фарқли белгилари	Бизнес учун қулай шароит яратиш
	Концессия объектнинг, энг аввало эксплуатация қилишдан олинган даромад ҳисобидан ўзини ўзи қоплаши
	Инвестор объектни қурилиш (реконструкция қилиш) тугагандан кейин эксплуатация қилиш
	Лойиҳани ривожлантиришнинг барқарор, мустақил институтларини яратиш
	Давлат томонидан қўллаб қувватлаш мавжудлиги, шу жумладан, инвестиция фонди ассигнованияси, бюджет маблағларидан фойдаланиш ва ҳ.к.
	Компенсация тўловлари – давлат инвесторга давлат органларининг ноқонуний ҳаракатлари ҳолатида компенсация тўлашни кафолат беради

Концессия шартномасини (КШ) амалга оширишнинг умумий схемаси

Эьтиборингиз учун рахмат!